RESPUBLİKA 14 iyun 2022-ci il

xalqımızı hiddətləndirən, vahid, sarsıl-

maz bir güvvə kimi meydanlara topla-

yan milli gürur, milli oyanış, milli dirçə-

lis hisslərindən optimallıqla, konstruk-

tiv şəkildə istifadə olunmadı. Əksinə,

xalqın ən ülvi, ən müqəddəs, ən pak

və milli hissləri siyasi alverə, ucuz si-

yasi rəqabətə, kiminsə mənasız, sa-

dəlövh ambisiyalarının gerçəkləşməsi-

nə xidmət etmək üçün istiqamətləndi-

rilirdi. Geniş miqyas alan xalq hərəkatına naşı, siyasətdən bixəbər, təcrübə-

siz, səbatsız, qondarma səxslərin li-

derlik etmək yarışması ucbatından və-

ziyyət idarə oluna bilmirdi. Belə situa-

siyalarda isə vəziyyəti kənardan idarə

etmək çox asan olur. Hakimiyyətdə

olanların diletantlığı və böyük dövlətlə-

rin Azərbaycana ikili standartlarla mü-

nasibəti ölkəni vətəndaş müharibəsi

həddinə gətirməklə coğrafi-siyasi

oyunların meydanına çevirmişdi. Buna görə də dövlətdə, iqtisadiyyatda, elmi-

mədəni sahədə, bir sözlə, həyatımızın

bütün sahələrində dağılma, çürümə

prosesləri başladı, tam mənada deq-

radasiya getdi. Köhnə ictimai-iqtisadi

formasiyadan yeni sistemə - bazar iq-

tisadivvatına kecid adı ilə ötən onillik-

lər ərzində gərgin və böyük zəhmət

hesabına əldə olunmuş bütün keçmiş

təsərrüfat sistemi dağıdıldı. Qısa vaxt

ərzində ölkəmizdə siyasi, iqtisadi və

mədəni mühitin bir neçə dəfə dəyişil-

məsi tənəzzülü daha da dərinləşdirir-

Ölkə iqtisadiyyatında ciddi problem-

lər üzündən hiperinflyasiya şəraitində

işsizlik, valyuta kursu və büdcə kəsiri

kimi göstəricilərdə də ciddi meyillən-

mələr yaranmaqla ixrac idxalı qarşıla-

ya bilməmişdir. Bir sözlə, ciddi prob-

lemlərlə üzləşən Azərbaycan iqtisadiy-

yatı slampflyasiya dövrünü yaşamışdı.

Müəyyənləşdirdiyimiz tarixi zaman

çərçivəsi idarəçilikdəki səhv addımlar-

la, yanlış qərarlarla, dövlətçiliyə, xalqa

qarşı yönəlmiş təhlükələrlə, faciələrlə

kasının Prezidenti ölkədəki ictimai-si-

yasi vəziyyətə və Prezident Aparatının

qarşısında duran vəzifələrə həsr olun-

muş görüş zamanı iqtidar (AXC-Müsa-

vat iqtidarı) haqqında deyir: ... "Prezi-

dent Aparatının quruluşu nədir, struk-

turu nədir, nə cür işləməlidir... Kadrlar

03.08.1992. Şəhər, rayon icra haki-

miyyəti başçıları ilə keçirilən müşavirə-

də dövlət müşaviri A.Hacıyev yerlərdə-

ki vəziyyətlə əlaqədar deyir: ... "Birinci

adam olmasına baxmayaraq, icra baş-

çısı bir çox hallarda öz vəzifələrinin öh-

təzədir, bir şey bilmirlər...".

30.07.1992. Azərbaycan Respubli-

dolu idi. Məsələn:

TƏNƏZZÜLDƏN TƏRƏQQİYƏ

İkinci minilliyin sonu yığılmış problemlərin həlli üçün yeni çağırışların formalaşması ilə yadda qaldı. İnkişaf yoluna qədəm qoyan bəzi ölkələr keçid dövrü iqtisadiyyatı ilə xarakterizə olunan ölkələr kimi tanındı. Böyük dinamik dəyişikliklərlə müşahidə olunan üçüncü minilliyin astanasında dünyanın əksər ölkələri keçid dövrü sınaqlarını yaşamalı oldu. Azərbaycan da sosial-iqtisadi və siyasi sistemin kökündən dəyişməsi nəticəsində yaranan çətinliklər və problemlərlə dolu sadə olmayan yol keçdi. Təhlil edilmiş dövlət quruculuğu proqramının olmaması, dövlətin hüquqi təməlinin aşınması, icraedici strukturların zəifliyi, mövcud dövlət aparatının əslində "yuxarıdan" gələn göstərişlərə qulluq etməsi, siyasi strukturların yetkin olmaması, azadlıq və demokratiya ideallarının həqiqi mənasının tam başa düşülməməsi və s. keçid dövrünün əsas parametrləri idi.

Sosialist dünya təsərrüfatı əlaqələri sisteminin dağılmasının çətinliklərinin varatdığı fürsətdən xaincəsinə, hiyləgərliklə istifadə edən Ermənistanın işğalçılıq müharibəsi və onun yaratdığı qaçqınlar problemi müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin bərpasını, müasir inkişaf yoluna çıxmasını daha da mürəkkəbləşdirmişdi. Ümumilikdə baxsaq, yeni yaranmış müstəqil dövlətin formalaşmasında müharibə təbii atribut hesab olunsa da, ölkəmizin üzləşdiyi müharibə regional deyildi. Konkret desək, etnik baxımdan "türksüz Ermənistan" yaratmaq məqsədilə erməni lobbisinin - monomilli rejiminin yürütdüyü onlara xas siyasətin nəticə-

Həmin dövrdə respublikamızda və dünyadakı siyasi durumu, "yeni dünya nizamı" deyilən şəraiti nəzərə alaraq vəziyyətin idarəedilən olması üçün mövcud siyasi, iqtisadi aspektlər, xarici amillər dəqiq hesablanmalı və imkanlardan məharətlə istifadə olunmalı idi. Təəssüflə qeyd etməliyik ki, ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində bu amillərdən lazımınca istifadə edilmirdi.

Keçid dövrünün yuxarıda qeyd etdiyimiz siyasi konturlarına dövlətdə və hökumətdə struktur dəyişikliklərinin aparılmasını, yeni yaranmış partiya rəhbərlərinin bir qisminin populizmini, şəxsi məqsədlər naminə mafioz tipli təşkilatların yaradılmasını da əlavə etsək, ictimai-siyasi mənzərə tam aydın olar. Həmçinin, qaçqınların və məcburi köçkünlərin artması ilə respublikada yaranan gərginliyi azaltmaq, siyasi qeyri-sabitliyin genişlənməsini lokallaşdırmaq, onların təbii olan sosial fəallığından ölkəmizin mənafeyi naminə istifadə üçün zəruri tədbirlər də həyata keçirilmirdi.

İqtisadi sahədə vəziyyət daha acınacaqlı idi. Dəqiq iqtisadi siyasət olmadığından keçmiş İttifaq iqtisadi proses sistemində fəaliyyət göstərən sənaye müəssisələri təcrid edilmiş şəkildə fəaliyyət göstərmək iqtidarında deyildi. Kənd təsərrüfatı əvvəlki qaydada da idarəetmə sistemi ilə çalışmır, yeni stimullar isə yox idi. Azərbaycanın xarici siyasi-iqtisadi fəaliyyətinin çox güclü amili olan - transmilli səcivvə dasıyan neft potensialından da lazımınca istifadə edilmirdi. Dünya iqtisadi sisteminə qoşulmaq üçün real yollardan biri xarici sərmayəni ölkəyə cəlb etmək idi. Bunun üçün də beynəlxalq müqavilələr, konkret desək, neft kontraktları imzalanmalı idi. Bu amil dünya hakimivvət mərkəzlərində Azərbavcana dair qərarlar qəbul edilməsi prosesini də sürətləndirəcək, sabitləşdirici rol oynamaqla yaxın gələcəkdə Azərbavcanın dünya birliyində tutacağı yer, daşıyacağı funksiyalar, regiondakı məxsusi rolu müəyyənləşəcəkdi. Sübut olunacaqdı ki, Azərbaycan konfidensial dialog aparılmasını tələb edən ciddi tərəfdaşdır, düzgün xarici siyasəti ilə mövcud böhranları aradan qaldırmaăa. münaqisəni tənzimləməvə və ona meydan oxuyanları zərərsizləşdirməyə gadir ölkədir.

Həmin dövrdə Azərbaycan tənəzzül

səraitində real kapital olan təmərküzləşmiş enerjinin bir formasını xatırladırdı. Bu kapitaldan səmərəli və bacarıqla istifadə edilməsi xalqımızın gələcək taleyini həll edəcəkdi.

Keçmişə nəzər saldıqda bəlli olur ki, tarix heç də baş vermiş, həyata keçmiş hadisələrlə deyil, acılan imkanlar, şanslarla da zəngindir. Müstəqil dövlətin qurulmasında isə tarixi imkan və tarixi şəxsiyyət zəruri şərtlərdir. Yaranmış vəziyyət kifayət qədər böyük regional sahədə geosiyasi fenomen - yeni regional güc mərkəzinin yaranmasını, onun hüdudlarının müəyyənləşməsini diktə edir. Bu isə, öz növbəsində, regional güc mərkəzini idarə edən çağırışların məsuliyyətini öz üzərinə götürə bilən konkret şəxsiyyət zərurəti yaradır. Çünki şəxsiyyətin olması həmişə tarixi imkan hesab olunur. Xalqımız 90-cı illərin əvvəllərində, ən böhranlı günlərdə belə kifayət qədər nikbin idi. Çünki ölkənin perspektivləri, işıqlı gələcəyi barədə həqiqi, reallığa söykənən mülahizələr yürüdən, müxtəlif fərqli modelləşdirmə metodları vasitəsilə müstəqil Azərbaycan dövlətinin sabahının aydın cizgilərini görən - "Gün gələcək Azərbaycan dünyaya günəş kimi doğacaq" deyən parlaq təfəkkürlü şəxsiyyəti var idi... Məlumdur ki, xalqı maraqlandıran mütərəqqi və konstruktiv ideyalar siyasətçi şəxsiyyətin və ya lider şəxsiyyətin əməli fəaliyyətində öz əksini tapır. Bəzən elə olur ki, tarixi şəxsiyyətlərin ictimai şüura təsirinin böyüklüyündən sivilizasiyada dönüş mərhələsi baş verir. Məsələn: Ötən əsrin 70-80-ci illərində keçmiş İttifaq miqyasında qərarlaşmış tənəzzül kontekstində Azərbaycanda tərəqqi paradoksu - tam və onun tərkibi arasında uyğunsuzluq olsa belə şəxsiyyətin müstəsna rolu, qeyri-adi gücü və iradəsi ilə izah olu-

Müəyyən məkanda və zamanda bas verən təbiət hadisələrini makromühiti, infrastrukturu, atmosferi, yerli şəraiti öyrənmədən qiymətləndirmək mümkün olmadığı kimi, ictimai-sivasi prosesləri də ancaq həmin dövrün meyarları ilə qiymətləndirmək doğru deyil. Ölkə, xalq öz genetik kökləri də daxil olduğu əlaqələr sistemində öyrənilməlidir. Ona görə də 1980-ci illərin sonundan başlayaraq ölkəmizin keçdiyi mərhələləri xronoloji şəkildə belə qruplaşdırmaq olar:

1988-1993 1993-1998 1998-2003

Sabitləşmə və islahatlar dövrü Quruculuq və inkişaf dövrü

Eyforiya və tənəzzül dövrü

Birinci mərhələyə aid olan illərdə keçmiş İttifaq miqyasında durğunluq tendensiyasından xilas olmaq üçün mərkəzdən elan olunan aşkarlıq, plüralizm, demokratiya və s. prinsiplər yerlərdə müstəqillik ideyalarının bərqərar olmasına münbit şərait yaratdığı bir vaxtda Azərbaycan Ermənistanın işğalçılıq siyasəti nəticəsində müharibəyə cəlb edildi. Ayrı-ayrı millətçilərin və özgə əra-

hakimiyyətdən - ictimai-siyasi arenadan çəkilməsi ilə yaranan boşluq, rəhbərliyin səriştəsizliyi xalqda əvvəlki quruculuq atmosferini, inkişaf tempini görmək istəyini də heçə endirirdi. Respublika "rəhbər"liyinin tez-tez dəyişdirilməsi də insanların ümidlərini doğrultmurdu. Yaranan əks-effekt insanları meydanlara, küçələrə, izdihamlı mitinqlərə sövq etdi. Yenə də

dı. Böyük şəxsiyyət Heydər Əliyevin

dəsindən gələ bilmir... Prokuror rayonda öz hakimiyyətini veridir, polis rəisi öz hakimiyyətini yeridir, milli təhlükəsizlik nazirinin nümayəndəsi öz haki-

dısa?!..") nəticəsində ABŞ konqresi "Azadlığa dəstək aktı"na 907-ci düzəliş qəbul etdi. Bu qərarla Azərbaycana hər cür hökumət yardımı qadağan

dığı, hakimiyyətin isə zəifliyi, tam acizliyi xüsusilə aydın göründü.

Artıq ölkə daxilində müxtəlif xarici dövlətlərin niyyətlərini həyata keçirərək Azərbaycanı parçalamaq istəyənlər müxtəlif qondarma qurumların yaradılması haqqında bəyanatlar verirdi. 1993-cü ilin yayında ölkə vətəndaş müharibəsi təhlükəsi ilə üz-üzə idi. Artıq bəzi regionlarda hərbi hissələr hakimiyyət hərislərinin və mafioz qrupların tabelivinə kecməklə intizamsız hərbi dəstələr və xüsusi silahlı birləşmələr gismində onların maraglarına xidmət edirdi. Nəticədə xüsusi silahlı birləşmələr separatçılığa meyil edir və mərkəzi hakimiyyətə tabe olmadıqlarını elan etdiyindən hərbi-siyasi böhran kritik həddə çatmışdı. Nəhayət, iyunun 4də S.Hüseynovun başçılıq etdiyi hərbi qüvvələrlə hökumət qüvvələri arasında toqquşma baş verdi. Belə məqamda yalnız liderlik xüsusiyyətləri, zəngin idarəçilik təcrübəsi, müstəqil ölkənin bayraqdarı kimi xalqı ümummilli məqsədlərin həlli naminə birləşdirərək müstəqilliyin şərəfli və çətin yolu ilə irəlivə apara biləcək tarixi şəxsiyyətin olması bir zərurət idi. Böhranlı vəziyyətlərdə istənilən cəmiyyətin xüsusi rəhbərlərə ehtiyacı olduğundan xalqımızın da ölkəmizin uçuruma yuvarlanmasının qarşısını almağa, məcrasından çıxmış prosesləri öz axarına salmağa, müstəqilliyi qoruyub saxlamağa, belə ağır məsuliyyəti öz üzərinə götürməyə qadir və hazır olan rəhbərə

miyyətində Ali Sovetin sədr müavini T.Qaravev bir necə il sonra fikirlərini belə ifadə edir: "Bir qorxu hissi yaranmışdı... Qorxu hissi yaranmışdı ki, hər sev əldən qedir. Heç kəs məsuliyyəti öz üzərinə götürmək istəmirdi. Hamı adam axtarırdı ki, bütövlükdə məsuliyyəti onun çiyninə qoysun. Və onlar Heydər Əliyevi belə bir adam kimi qəbul edirdilər". Nəhayət, 15 iyun 1993cü ildə Milli Məclis Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri seçilməsi haqqında qərar qəbul etdi. Həmin gündən ölkənin sağlam və vətənpərvər qüvvələri səfərbərliyə alınmaqla demokratik cəmiyyət, hüquqi dövlət quruculuğu, məntiqə və dərrakəyə söykənən, uğurlu gələcəyə aparan iqtisadi inkişaf və tərəqqi yoluna qədəm qoyuldu. Heydər Əliyevin Azərbaycanın dövlət rəhbərliyinə qayıtdığı gün - 15 iyun 1993-cü il Azərbaycanın inkişaf tarixində yeni siyasi dövrün başlanğıcı, yeni təfəkkür mərhələsi oldu. Müstəqilliyə, azad, sivil, demokratik gələcəyə və vətəndaş cəmiyyətinə aparan yol da məhz o gün-

Son dərəcə mürəkkəb daxili və beynəlxalq şəraitdə sabitlik yaratmaq, atəşkəsə nail olmaq, Azərbaycanın varlığını fəlakətli uçurumdan xilas etmək, xaos və siyasi hərc-mərcliyə son qoymaq, etnik-siyasi və vətəndaş qarsıdurmasını davandırmag kimi məsələlər müdrik strateqin həll etməli olduğu ilk problemlərdən idi. Bundan sonra hüquqi, demokratik və dünyəvi dövlət quruculuğu proseslərini başlamaqla Azərbaycanın təcavüzə məruz qalan, müharibəyə cəlb edilən, Ermənistanın isə təcavüzkar olduğunun sübut edilməsi, ölkəmizə qarşı yaradılan informasiya blokadasının yarılması, müstəqil dövlətimizin dünya birliyində layiqli verini tutması, daxili və xarici siyasət sahəsindəki digər mühüm nailiyyətlər xalqımızın 1993-cü ildə nə qədər müdrik tarixi secim etdivini təsdialədi.

Azərbaycanda ictimai nizamın və siyasi sabitliyin təmin edilməsi, ölkənin gələcək iqtisadi inkişafı və dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyası baxımından 1994-cü ildə imzalanan atəşkəs sazişi və "Əsrin müqaviləsi" fövqəladə əhəmiyyət daşımışdır. Xəzərdəki "Azəri", "Çıraq" və "Günəşli" neft yataqlarının mənimsənilməsi və istismarı üzrə dünyanın 7 ölkəsi və 11 məşhur neft şirkəti

ilə bağlanan "Əsrin müqaviləsi" müstəqillikdən sonra ölkədə iqtisadi sabitliyin təmininə və bazar iqtisadiyyatına keçid prosesinin əsas islahatlarının reallaşdırılmasına geniş imkan yaratdı. Həmçinin 1996-cı ildə "Şahdəniz" qaz-kondensat yatağının işlənməsinə dair müqavilə imzalandı. Mülkiyyət, xarici kapital, azad sahibkarlıq, sərbəst rəqabət, sərbəst valyuta rejimi, bankçılıq, büdcə sistemi, özəlləşdirmə qanunvericiliyi hazırlanıb tətbiq edildi. Kiçik və orta müəssisələrin özəlləşdirilməsi prosesi başlandı. Aqrar islahatlar aparılaraq torpaqlar və kənd təsərrüfatı müəssisələri əvəzsiz şəkildə kənd əhalisi arasında paylaşdırıldı. Sosial müdafiə, vergi və gömrük sistemləri yenidən quruldu. Sərbəst bazar islahatlarına əlverisli səraitin yaradılması, iqtisadi sabitliyin möhkəmləndirilməsi üçün sahibkarlara dövlət dəstəyi formalaşdırıldı. Nəticədə müstəqillikdən sonrakı dövrdə ilk dəfə 1996-ci ildə iqtisadi artım əldə olundu.

15 iyun 1993-cü il bu mərhələlərdən birincinin sonu və

ikincinin başlanğıcı olmaqla Milli Qurtuluş Günü kimi tarixə düşdü

dühası idi. Əks halda, yaranmış situa-

siva Azərbaycanın müstəqillivinin itiril-

məsi, parçalanması və bir neçə xarici

ölkənin təsiri altına düşməsi ilə nəticə-

lənəcəkdi. Tarix təkrar olunur deyirlər,

lakin Hegelin təbirincə, tarixin əsas ib-

rət dərsi budur ki, tarix bundan hec bir

nəticə çıxarmır. Doğrudan da ötən əs-

rdə müstəqilliyini yenidən bərpa edən

Azərbaycan həmin vaxtdan iki il keç-

məmiş (1993) onu itirmək təhlükəsi ilə

sələfinin uğursuz aqibətinin təkrar olu-

na biləcəyi acınacaqlı vəziyyətlə üz-

üzə qalmışdı. Lakin bu dəfə tarixi im-

kan və tarixi şəxsiyyətin vəhdəti, vaxti-

lə Azərbaycanın müstəqilliyi üçün iqti-

sadi və mədəni-mənəvi təməl yarat-

mış, həlledici məgamlarda, böhranlı si-

tuasiyalarda ölkəni, xalqı fəlakətdən xi-

las etmək missiyasını məharətlə həya-

ta keçirə bilən böyük şəxsiyyətin siya-

sət meydanına qayıtması müstəqillik

erasının başlanğıcını qoydu. Bununla

da siyasi-iqtisadi və mədəni mühitdə

yaşanan böyük tənəzzülü gələcəkdə

müstəqil Azərbaycanın tərəqqisi kimi

✓alq xaos və anarxiyadan, döv-

Alətçiliyi itirmək, vətəndaş müha-

ribəsi təhlükəsindən xilas olmaq üçün

təcrübəli siyasətçi, strateq, tarixi şəx-

siyyət Heydər Əliyevi təkidlə ali haki-

miyyətə dəvət etməklə yanaşı, həmin

dövrdə hakimiyyətdə olan AXC-Müsa-

vat cütlüyü də vəziyyəti idarə edə bil-

mədiklərinə görə dağıdıcılıq ideologi-

yasından qurtulmaq üçün Heydər Əli-

yevdən ali dövlət rəhbərliyinə gayıtma-

ğı xahiş etmək məcburiyyətində qaldı-

lar. Heydər Əliyevi ali dövlət rəhbərliyi-

nə təkidlə dəvət etməkdən başqa vol

yox idi. Necə deyərlər, bu vaxtı çatmış

bir fikir, ideyanın reallaşması olacaqdı.

Həmin dövrdə hakimiyyətdə olan bəzi

adamlar qəti etiraz etsələr də, V.Hüqo

demiş: "Dünyanın heç bir ordusu vaxtı

çatmış ideyanın gücü qarşısında duruş

gətirə bilməz". Doğrudan da, bu, ulu

öndərin dönüşünün tarixi zərurət oldu-

ğunu təsdiq edirdi. Həmçinin nəzərə

alaq ki, ideya insanı və dünyanı hərə-

kət etdirən yeganə fikir axınıdır. Cə-

miyyət üzərində də sözlər deyil, yalnız

əsaslı ideyalar möhkəm hakimiyyətə

malik olur. İdeyalar isə güclü insanla-

rın, əsl liderlərin, tarixi şəxsiyyətlərin

əgli, əzmi və iradəsi ilə reallaşmalı, tə-

cəssüm etməlidir, əks halda, o, xəyal-

dan başqa bir şey olmayacaqdır. Xal-

gın gəzəbinə tab gətirməyən, cəmiyyə-

ti çıxılmaz vəziyyətə saldıqlarına görə

ənənəvi ritorik "nə etməli" sualı qarşı-

sında aciz qalan AXC-Müsavat haki-

yeni dövr əvəz edəcəkdi.

1995-ci ildə ümumxalq səsverməsi ilə Azərbaycan Konstitusiyası qəbul edildi. Bu Konstitusiya müstəqil dövlətin hüquqi əsaslarını müəyyən etməklə hüquqi dövlətə, vətəndaş cəmiyyətinə doğru cəsarətli və qətiyyətli addım idi. İnsan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi məqsədilə bir sıra qanunlar qəbul edildi, hüquqi islahatlar çərçivəsində tədbirlər həyata keçirildi. Şərqdə ilk dəfə Azərbaycanda ölüm cəza-

zərbaycanın bütövlüyü və de-Amokrativanın inkisafının əsas prinsiplərindən olan milli həmrəylik naminə ümummilli lider heç kəsə fərq govmadan konkret addımlar atırdı. Həmin dövrü xatırlayaraq deyirdi: "Mən 1993-cü ildə hakimiyyətə gələndə heç kəsə fərq qoymadım. Hətta məndən öncə, keçmiş hakimiyyət dövründə işləyən adamların çoxunu da işdə saxladım. Azərbaycan Prezidenti kimi mən bu gün də dövlət işində işləməyə və dövlətə, cəmiyyətə fayda verməyə qadir olan hər bir insanı dövlət, hökumət işinə cəlb etməyə hazıram...".

"Dövlət idarəçiliyi necə olmalıdır" sualına tutarlı cavab olan uğursuz və qısamüddətli AXC-Müsavat iqtidarı xalqımızın mentalitetini, tarixi adətənənələri olan keçmişimizi və bugünkü reallıgları, beynəlxalq təcrübəni də nəzərə almadı. Bu gün qarşıda duran və gələcəkdə yarana biləcək problemlərin uğurlu həlli üçün azərbaycançılıq ideologiyası zərurət idi. Məhz bu yöndə dünya azərbaycanlıları arasında həmrəvlivin aücləndirilməsi, ümummilli ideyalar ətrafında sıx birləşdirilməsi baxımından 2001-ci ilin novabrında kecirilən Dünya Azərbaycanlılarının Birinci Qurultayı ölkənin ictimai-siyasi həyatında əlamətdar hadisə oldu.

Azərbaycan Respublikası nüfuzlu beynəlxalq və regional dövlətlərarası təşkilatların üzvü olmadla NATO. Avropa Birliyi kimi qurumlarla sıx əmək-

, , , , ,			
	(milyon manatla)		
	1991-ci il	1995-ci il	2000-ci il
Ümumi Daxili Məhsul (ÜDM)	0,5	2133,8	4718,1
Kənd təsərrüfatı istehsalı	0,198	726,8	1112,4
Ümumi sənaye istehsalı	0,5	1771,2	3639,0
Mədənçıxarma sənayesi	0,03	346,5	1625,8
Emal sənayesi	0,4	1051,6	1550,7
Eleкtriк enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı	0,02	340,6	411,7
Su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı	0,01	32,5	51,4

1992-ci ildə respubliкada qeydə alınan cinayətlərin sayı ötən illə müqayisədə 43,8 faiz, ağır cinayətlərin sayı isə 2 dəfədən çox artdı. 1993-cü ildə inflyasiyanın səviyyəsi 1250 faiz, xarici ticarət dövriyyəsi 1 milyard manat həddində (2000-ci ildə təqribən 3 milyard manat), büdcə isə 682 milyon manat idi (2000-ci ildə büdcə təqribən 6 dəfə artmışdı).

vasitəsi hesab olunan kütləvi informasiya vasitələrinin (KİV) müstəqilliyi və azad fəaliyyəti üçün keçmiş SSRİ dövründə yaranmış, AXC-Müsavat hakimiyyəti dövründə daha da möhkəmlənmiş senzura ləğv olundu. Qısa müddətdə çoxşaxəli islahatlar sahəsində əldə olunan nailiyyətlər beynəlxalq aləmdə də özünü büruzə verdi. 2001-ci ilin yanvarında Azərbaycan Avropa ailəsinin bərabərhüguglu üzvü oldu.

1995-ci ildə siyasi sabitlik təmin olunduqdan sonra iqtisadiyyatda başlayan islahatlar 2000-ci ildə ikinci dövlət özəlləşdirmə programının qəbul olunması ilə veni mərhələvə qədəm qoydu. Nəticədə ölkədə 1988-1993-cü illərdə davam edən tənəzzülün qarşısı alınmaqla makroiqtisadi sabitlik təmin

1993 -cü ildən ölkəmizdə ordu quruculuğu müntəzəm, ardıcıl bir prosesə çevrildi. Ordunun infrastrukturu yaradıldı, ordu quruculuğu iqtisadi, mədəni və mənəvi həyatda aparılan islahatlarla sıx əlaqələndirildi. Görülmüş tədbirlər, müntəzəm və qərgin işlər sayəsində əhalinin əmin-amanlığını, müdafiəsini təmin etməyə, sərhədlərimizi qorumağa qadir Silahlı Qüvvələr formalaşdırıldı.

1997-ci ildə Bakı-Novorossiysk, 1999-cu ildə Bakı-Supsa neft ixrac boru kəmərləri istifadəyə verildi. 18 sentyabr 2002-ci ildə Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac neft boru kəmərinin təməli qoyuldu. Bununla da uzun illərdən sonra Azərbaycan nefti yenidən Qərb istiqamətində axmağa başladı. 1999cu ildə "Əsrin müqaviləsi"ndən əldə olunan ilk mənfəət nefti ölkəmiz tərəfindən dünya bazarına çıxarıldı. Həmin ildə Dövlət Neft Fondu təsis olundu. Dövlət Neft Fondunun varadılmasında əsas məqsəd neft gəlirlərinin səmərəli şəkildə idarə edilməsidir.

2000-ci illərdə neft sektorunun igtisadiyyatdakı payı əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Azərbaycan aşağıgəlirli ölkə statusunda olsa da, adambaşına düşən gəlir davamlı artmış, inflyasiya, valvuta kursu və s. kimi əsas maliyyə və monetar göstəricilərdə sabitlik əldə

Aydındır ki, dövlət guruculuğu prosesinin səmərəli olması, ümummilli problemlərin uğurlu həlli və müasir vətəndaş cəmiyyətinin qurulması üçün hakimiyyətin və siyasi qüvvələrin müntəzəm dialogu əsas amillərdəndir. Bu səbəbdən də ulu öndər 1993-cü ilin noyabrında siyasi partiyaların və ictimai hərəkatların rəhbərləri ilə görüşdə onları əməkdaşlığa dəvət etdi.

sının ləğvi ölkəmizin dünyəvi, de- daşlıq qurulmuşdur. Müstəqil dövlət mokratik, hüquqi dövlət quruculuğu quruculuğu yolunda ölkəmizin mühariyolunu seçdiyinin daha bir təsdiqi idi. bə şəraitində olması ciddi maneə olsa Demokrativa və askarlığın mühüm da igtisadi mədəni-mənəvi sahə də islahatlarla nailiyyətlər qazanılmasına, iqtisadi tərəqqiyə əngəl ola bilmədi. 1993-2003-cü illərdə ölkə həyatının bütün sahələri bəşər sivilizasiyasının nailiyyətlərinə cavab verəcək səviyyəyə gətirildi. Yaradılan güdrətli iqtisadi potensial, yüksəkixtisaslı mütəxəssislər ordusu, xalqımızın müqəddəs müstəqillik arzularının qələcəkdə daha qeniş formada reallaşması, azad və firavan gələcəyinin daha etibarlı və inamlı səkildə təmin edilməsi ücün əsaslı baza, əlverişli və möhkəm zəmin olacağına tam əminlik vardı.

> 2003-cü ildən sonrakı dövr müstəqil Azərbaycan dövlətinin möhkəmləndirilməsi, milli ideyanın reallaşdırılması, xalqın həmrəyliyi və sıx birləşməsi, iqtisadi artımın yüksək sürətinin təmin edilməsi, xalqın sosial rifah halının yüksəldilməsi, Silahlı Qüvvələrin modernləşdirilməsi yolu ilə ölkəmizin ərazi bütövlüyünün bərpası baxımından tarixi missiyalarla zəngindir. Bu illərdə Azərbaycan aşağıgəlirli ölkələr qrupundan yüksək - orta gəlirli ölkələr grupuna vüksəldi.

> Özəlləşdirmə, sənaye, kənd təsərrüfatı, kiçik və orta sahibkarlıq, turizm, regional inkişaf, insan kapitalı, məşğulluq və digər sahələrdə böyük Dövlət programları və investisiyalar reallasdırıldı. Hökumət iqtisadiyyatın artıq postneft dövrünə daxil olduğunu və bundan sonra igtisadi artımın əsasən gevri-neft sektoru hesabına təmin edilməsini bəyan etdi. Bu məqsədlə qeyrineft sektoru sahəsində orta və uzunmüddətli siyasətləri nəzərdə tutan strateji yol xəritələri qəbul edildi. Yeni dövrdə neft-kimya, kənd təsərrüfatı və s. kimi ənənəvi sahələrlə yanaşı, logistika, turizm, peşə təhsili, informasiya texnologiyaları və bu kimi müasir tələbat duyulan digər sahələr prioritet sahələr elan edilmisdir.

İri neft-qaz layihələri reallaşmağa başladı. Cənub Qaz Dəhlizi (SCP, TANAP, TAP), Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəməri təhvil verildi, "Yeni əsrin müqaviləsi" imzalandı.

2020-ci ildə Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə qazanılan Zəfər tariximizə qızıl hərflərlə yazılmaqla ölkəmizə qalibiyyət gətirdi, yeni iqtisadi perspektivlər açdı. Bütöv bir tikinti meydanını xatırladan Qarabağın bərpası və yenidən qurulması, yaranan regional, qlobal əməkdaşlıq imkanları uğurlu perspektivlərdən xəbər verir. Xalqımız tənəzzüldən tərəqqiyə qət etdiyi yolu inamla və əzmlə davam etdirərək, bu gün artıq Böyük Qayıdışa çatmışdır.

Hümbət MUSAYEV.

Heydər Əliyevin Azərbaycanın dövlət rəhbərliyinə qayıtdığı gün - 15 iyun 1993-cü il Azərbaycanın inkişaf tarixində yeni siyasi dövrün başlanğıcı, yeni təfəkkür mərhələsi oldu. Müstəqilliyə, azad, sivil, demokratik gələcəyə və vətəndaş cəmiyyətinə aparan yol da məhz o gündən başladı...

deyir: "Siyasi Büroda ancaq üç adam nisbətən cavandır - Romanov, Qorbacov və Əliyev. Axırıncı mənə daha xoşdur. Onun vaxtında Azərbaycan, xüsusən kənd təsərrüfatı çox sürətlə inkişaf etmişdir. Əliyev gözəl təşkilatçıdır, təmiz və abırlı adamdır. Təəssüf ki, onun namizədliyi istisnadır...

zisini ələ keçirməyə çalışan erməni lob-

bisinin məqsədyönlü siyasəti xalqımızın

milli azadlığı və dövlət müstəqilliyi əldə

etmək üçün şəraitin yetişdiyi bir zaman-

da son dərəcə böyük əngəllər yaradırdı.

Eyni zamanda bunlar azadlıq yolunda

baş verən müsbət proseslərə maneçilik

törətməyə yönəlik böyük siyasətin bir

hissəsi idi. Həmin dövrdə tarixi şəxsiy-

yətimiz olsa da, tarixi imkan yox idi. Hə-

lə sosialist sisteminin bərqərar olduğu

keçmiş SSRİ məkanında tarixi şəxsiy-

yətimiz Heydər Əliyev fenomeni elə

miqyas kəsb etmişdi ki, ən məşhur si-

yasi xadimlər də ittifaq kimi böyük ölkə-

ni ən yaxşı idarə edə biləcək şəxsin

məhz Heydər Əliyev olduğunu etiraf

edirdilər. Bu fikrin təsdigi kimi Anatoli

Qromikonun (oğul) 1997-ci ildə Mosk-

vada nəşr olunan "Андрей Громыко. В

лабиринтах Кремля. Воспоминания

и размышления сына" kitabında ata

və oğulun söhbətindən bir parçanı təq-

dim etmək yerinə düşər. - Ata Qromıko

1985-ci ildə Baş katib vəzifəsinə kimin

real namizəd olması barədə öz oğluna

 Milliyyətinə görə? - Bu məsələdə bəli. Milliyyətinə görə". Dialoqdan və təhlillərdən də aydın duyulur ki, həmin dövrdə tarixi şəxsiyyət İttifaqın sükanında olanda belə gələcək müstəqil Azərbaycanın iqtisadi, sənaye və elmi-mədəni potensialının yaradılmasında çox böyük işlər görmüşdür. Müstəqilliyə gedən yol çox mürəkkəb, keşməkeşli, çətin bir yoldur. Sözün tam mənasında müstəqil olmaq üçün müstəqilliyin elan olunması ilə yanaşı, ölkədə sabitlik, əmin-amanlıq və əhalinin sabaha inamı bərpa olunmalıdır. Qevri-müəvyənlik, ümidsizlik, hərc-mərclik şəraitində qəbul edilən Azərbaycan Respublikasının Dövlət Müstəqilliyi haqqında Konstitusiya Aktı ictimai-siyasi gerçəkliyə, müstəqil dövlətçilik aktına çevrilə bilmirdi. Müstəqil dövlət qura bilmək iqtidarında olan tarixi şəxsiyyətin siyasət meydanından kənarlaşdırılması, məqsədəuyğun şəkildə siyasi gərginliyin yaradılması, zorla cəlb edilmiş müharibə şəraiti, situasiyanın düzgün qiymətləndirilməməsi müstəqilliyin əldə olunması üçün yaranmış mühüm tarixi şansın əldən çıxması təhlükəsi yaranmışdı. Respublika rəhbərliyinin gücsüzlüyü özünü açıq büruzə verirdi. "Qarabağ" kartı da rəhbərliyin tam acizliyi ucbatından ortaya atılmışmiyyətini yeridir...' 24.10.1992. Diletant AXC-Müsavat iqtidarının səriştəsiz və balanssız xarici siyasəti ("xarici siyasət demək olar-

25.05.1993. Prezidentin yanında hüquq-mühafizə organları rəhbərlərinin iştirakı ilə müşavirə keçirildi. Müşavirədə ölkədə cinayətkarlığın tüğyan etdiyi, qanunsuz silahlı dəstələrin meydan suladığı, korrupsiyanın, dövlət əmlakının dağıdılmasının geniş miqyas al-

ehtiyacı vardı. Buna qadir isə həqiqi öndər, böyük şəxsiyyət Heydər Əliyev